

Az egyenlőtlenség kérdései az oktatásban – az autizmusban érintett gyermekek az oktatási rendszerben

NAGY TERÉZIA

nagy.terezia@szte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-0143-7058>

ABSZTRAKT

Az összefoglalóban röviden bemutatni kívánom az autizmus spektrumzavarban érintett gyermekek, tanulók helyzetének területi eltéréseit, ezzel rávilágítva a szolgáltatások elérhetőségének kérdéseire. Az adatalapú megközelítés a publikus oktatási statisztikákon és azok területi értékelésén nyugszik.

Kulcsszavak: oktatási esélyegyenlőség, autizmus spektrumzavar, területi különbségek

<https://doi.org/10.52092/gvosze.2025.3.16>

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

Az autizmus spektrumállapotban érintett gyermekek oktatása sok feszültséget okoz: a pedagógusok számára kihívást jelent, az oktatási rendszer növekvő problémának látja, a szülők – olykor jogosan – aggódnak, hogy megfelelő oktatásban és fejlesztésben részesülnek-e az autizmus spektrumzavarban érintett gyermekek (Koltai, Stefanik & Győri 2021; Mező & Mező, 2022). A gyógypedagógusok számára egy dinamikus, kihívásokkal teli terület, mely mind a gyermekek támogatási szükséglete, mind az intézmények sokfélesége és eszközellátottsága szerint sokszínű (Krausz, 2020). Amellett, hogy szakmailag diverz az autizmus spektrumzavarban érintett gyermekek szükséglete, az meggyőzően látszott az első adatokból, hogy területileg is vannak eltérések.

MÓDSZER

A területi eltérésekre úgy derült fény, hogy az Autisták Országos Szövetségének felkérésére folytattam a korábban megkezdett, oktatással kapcsolatos kutatást, amely az elérhető (nyilvános statisztikai) adatokra épített. Így magam is az Oktatási Hivatal adataival dolgoztam, a KIR-STAT adatbázisban, a vonatkozó adattáblákból (sajátos nevelési igényű gyermekek, pedagógus és gyógypedagógus számát érintő adatok) szűrtem le az intézményekre vonatkozó adatokból a lehető legkisebb területi egységre – általában járásra –, majd onnan az adatok szóródását figyelembe véve alakítottam ki arányos skálákat (jellemzően deciliseket) (vö. Hegedűs, 2023). A területi eredményeket a Datawrapper¹ eszköz használatával helyeztem járási vagy megyei térképre: amennyiben a járási szintű interpretáció nem volt alkalmas, úgy megyei összevonásokat készítettem. Ahol lehetőségem volt, ott a további nyilvános adatokkal (KSH), illetve közérdekű adatkérés formájában a NEAK-tól kapott adatokkal összevettem az oktatási adatokat.

¹ URI.: <https://www.datawrapper.de/>

Ahogy említettem, az első lépésekben a területi egyenlőtlenségek merültek fel: vármegyei és járási szinten is vizsgálódva kirajzolódik, hogy a nyugati és keleti országrészek közötti különbségek mellett a szolgáltatások és a diagnosztizált ASD gyermekek, tanulók vonatkozásában is vannak területi különbségek. Összességében a számtalan adattábla közül az alábbiakat választottam a területi különbségek bemutatására.

EREDMÉNYEK

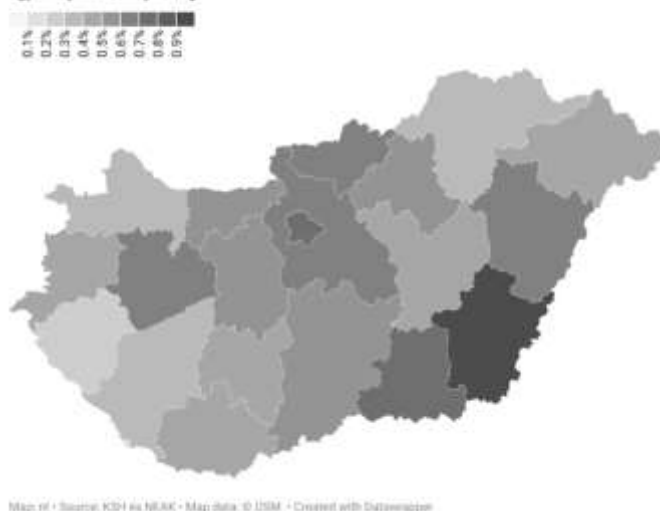
Területi különbségek az autista gyermekek, tanulók számában

Az oktatási intézményekben tanuló autizmus spektrumzavarban érintett gyermekek száma évről-évre növekszik, ami elsősorban a diagnosztika fejlődésének, másodsorban pedig a gyermekekkel találkozó pedagógusok, védőnők, orvosok ismereteinek bővülésének (és elkötelezettségének, hogy megfelelő szakember felé irányítsák a gyermekeket és szüleiket) köszönhető. Így összességében jelenleg mintegy 14 ezer ASD gyermek van az oktatási intézményekben. A NEAK statisztikái szerint 14.475 fő, az Oktatási Hivatal adatai szerint ez valamivel kevesebb, 13.904 fő 2023. októberében. E két adat különbsége is jelzi, hogy a diagnózistól odáig, hogy az oktatási intézményben is regisztrálják azt, azaz ott kapjon megfelelő fejlesztést, történik „eltűnés”, vélhetően a jelzett különbség abból adódik, hogy a gyermekek a diagnózis birtokában a magánszolgáltatóknál tűnnek fel, vagy ott sem.

Az oktatási rendszerben lévő gyermekek 0,57%-a érintett autizmus spektrumzavarban. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi szakirodalom által validált 1 és 2% közé tehető ASD aránytól elmarad a diagnosztizált, és azzal az oktatási rendszerben megjelenő gyermekek aránya. Ez tehát a diagnózisban való elmaradást és a diagnosztika eredményét, azaz a megerősített ASD gyanút a szakértői bizottságon keresztül az oktatási hivatal felé jelzett igényig bezárólag, az eredmény elhallgatását is jelenti, utóbbit kisebb mértékben. Az alábbi ábrán azt is láthatjuk, hogy legközelebb Békés vármegyében jutnak a nemzetközi szinthez a diagnózis és annak iskolai megismerése vonatkozásában, ott az iskoláskorúak 0,92%-a rendelkezik ASD diagnózissal. Legtávolabb a Zala vármegyei adatok vannak az ideális szintű diagnosztizáltságtól: itt az iskoláskorúak csupán 0,2%-a bír autizmus diagnózissal.

Autizmus diagnózissal bíró iskoláskorúak a hasonló korú lakosságszámra vetítve

Egy arányszám, mely a diagnosztikáról is beszél.

1. ábra. Autizmus diagnózissal bíró iskoláskorúak a hasonló korú lakosságszámra vetítve (Adatok forrása: KSH, NEAK) (saját szerkesztés).

A különbségeket, ha kisebb területi egységekben tekintjük (pl. járásokban), s figyelembe vesszük a kortárs lakosság számát, akkor a megyei jogú városok, nagyvárosok és a főváros „ugrik” ki, azaz az óvodás- és iskoláskorúakra vetített, autizmus diagnózissal bíró óvodások és iskolások száma és aránya a magasabb funkciókkal bíró településeken magasabb. S ez a diagnosztikai folyamatba való belépést, annak elérhetőségét, valamint a magasabb minőségű szolgáltatások irányába való elvándorlást egyaránt jelezheti.

Integrált oktatás és szolgáltatások

Azt feltételezhetjük, hogy az autizmus diagnózissal rendelkezők körében az integrálható és a nem integrálható gyermekek aránya területileg nem kellene hogy jelentős különbségeket mutasson. Azonban a területi adatokat (KIR-STAT 2023) megtekintve kitűnik, hogy az autizmus spektrum zavarban érintett, oktatásban résztvevő gyermekek, tanulók körében az integrált és nem integrált körülmények között tanulók aránya megyénként eltérő. A két, kiemelkedő szocioökonómiai mutatókkal rendelkező vármegye, Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron vármegyék, az érintett tanulók több mint 80%-át integráltan oktatják, ezzel szemben két rossz státuszú megye, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyék az érintett gyermekek, tanulók kevesebb mint felét oktatják integráltan. Azonban nem minden magyarázható csak a szocioökonómiai státusszal, hiszen ugyanilyen rossz mutatóval rendelkezik a jobb státuszú Csongrád-Csanád vármegye is (42%), de a Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez hasonló gazdasági-társadalmi mutatókkal bíró Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei mutató (79%) szintén kilóg a sorból.

Integrált oktatásban résztvevők aránya az autizmus spektrum zavarban érintett gyermekek körében (2023)

< 51 51–60.9 60.9–70.8 70.8–80.7 ≥ 80.7

Map: KIR-STAT • Source: KIR-STAT • Created with Datawrapper

2. ábra. Integrált oktatásban résztvevők aránya az autizmus spektrum zavarban érintett gyermekek körében (2023) (Adatok forrása: KIR-STAT) (saját szerkesztés).

Mindkét kiugró mutató mögött a sajátos intézményi háttérrel és gyakorlattal lehet sejteni, de az eltérés valódi forrását további kutatásnak kell vizsgálnia. A további vizsgálatba azt is érdemes bevonni, hogy mi az oka annak, hogy több vagy kevesebb ASD gyermek kerül integrált oktatási intézményi keretek közé. Ahogy az is, hogy az integráció milyen minőségű, milyen feltételek mellett fejlődnek, tanulnak a gyermekek – s az oktatás autizmus-specifikus elemét: mind a tárgyi felszereltségre (autizmusbarát környezet), mind a körülvevő oktató-nevelő személyek számát és képzettségeiket, mind pedig a szakmai-módszertani helyzetet sorra kell venni.

A támogatási szükséglet és az elérhető szolgáltatások legjobban a nagyobb városokban – a magasabb funkciókat is magába foglaló megyeszékhelyeken, nagyvárosokban – találkoznak, s ez a járási szintű területi különbségeket bemutató alábbi térképen is látszik. Az integrált körülmények között tanuló gyermekek, diákok a nagyvárosokba koncentrálódnak, s vannak olyan járások, ahol nincs integráltan oktatott, ASD-ben érintett tanuló. A 2023-as adatok szerint az autizmus spektrum zavarban érintett gyermekek, tanulók 80%-a nem érintett értelmi fogyatékossgában, a spektrum szintje azonban nem ismert. Az is tudható, hogy az integrált gyermekek 98%-a nem érintett értelmi fogyatékossgában, az értelmi fogyatékossgával való érintettség egyenesen a nem integráló környezet felé viszi a gyermek sorsát. A két legrosszabb helyzetű térség (Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyék) különössége, hogy számszerűen és arányaiban is több olyan gyermek vagy diák tanul integrált körülmények között, akik nem csupán autizmus diagnózissal rendelkeznek, hanem enyhe értelmi fogyatékossgal is.

Többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók - Autizmus spektrum zavar (2023)

Map: nt • Source: KIR-STAT • Map data: © OSM • Created with Datavizmap

3. ábra. A többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható, sajátos nevelési igényű, autizmus spektrum zavarban érintett gyermekek, tanulók száma (2023) (Adatok forrása: KIR-STAT) (saját szerkesztés).

KÖVETKEZTETÉSEK

Az ASD-érintett gyermekek oktatási esélyegyenlősége kutatás jövője

Jelen kutatás egy pillanatképet rögzít: az oktatási adatokból kibongészhető, területi egységekre váltott adatait mutatja, de a jövőben szeretnénk a kutatásnak egy időperspektívát is adni, hogy lássuk, hogy változik az oktatási esélyegyenlőség, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Célunk továbbá az is, hogy megértsük, az adatok által reprezentált területi eltérések mit jelentenek a szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, s a szolgáltatásokhoz – így a gyógypedagógiai órákhoz, utazó gyógypedagógus által biztosított fejlesztéshez – való hozzáférés és ezek területi különbségei hogyan befolyásolják a lemorzsolódást és az egyéni munkarendben való tanulást.

Mindezekkel az Autisták Országos Szövetségével az oktatási esélyegyenlőség működésére kívánunk reflektálni, és azt szeretnénk, ha az elvárható változások támogatásával az oktatásban eltöltött idő hatékonyan hozzá tud járulni az iskolai éveket követő életminőség és jóllét, netán a társadalmi részvétel magasabb szintjéhez.

IRODALOMJEGYZÉK

- Hegedűs R. (2023). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók számának területi és statisztikai elemzése. *Educatio* 32(2), 228–246. <https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.2.4>
- Koltai B. G., Stefanik K., & Győri M. (2021). Integráció vagy különnevelés? Szülői döntést befolyásoló tényezők autizmussal élő gyermekek oktatási formájának kiválasztásában. *Gyógypedagógiai Szemle*, 49(4), 245–260. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2021.4.1>
- Krausz A. (2020). Az integráció és az inklúzió elmélete és gyakorlata külföldön és hazánkban. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48(1-2), 79–98. URL: <https://ojs.elte.hu/gyogypeddszemle/article/view/7470>
- Mező K. & Mező F. (2022). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód*, 8(3). 19–29. <https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19>

Adatforrások

- KSH (2023). 23.1.1.6. Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók száma fogyatékoság-típus szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0006.html
- KIR-STAT (2023). <https://kir.oktatas.hu/kirpub/index>